

Bogdan Klepacki

Zasoby i organizacja gospodarstw rolnych na obszarach o zróżnicowanym systemie ochrony prawnej

---

Acta Scientifica Academiae Ostroviensis nr 16, 28-41

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BOGDAN KLEPACKI

ZASOBY I ORGANIZACJA GOSPODARSTW ROLNYCH NA OBSZARACH O ZRÓŻNI- COWANYM SYSTEMIE OCHRONY PRAWNEJ

WSTĘP

Prawna ochrona przyrody jest jednym z podstawowych kierunków działań na rzecz ochrony środowiska i stanowi bardzo ważny element polityki ekologicznej kraju. Jednocześnie ochrona przyrody związana z tworzeniem i funkcjonowaniem obszarów prawnie chronionych staje się bardzo trudnym problemem społeczno gospodarczym w odniesieniu do społeczności lokalnych zamieszkujących takie tereny¹.

Podstawowym warunkiem uznania danego terenu za obszar chroniony jest jego prawno-organizacyjne włączenie do parku narodowego, rezerwatu przyrody, parku krajobrazowego, obszaru chronionego krajobrazu i uwzględnienie go w planach przestrzennego zagospodarowania. W 2002 r. obszary prawnie chronione zajmowały powierzchnię ponad 10 mln ha, co stanowi 32,5% ogólnej powierzchni kraju.

Wśród jednostek gospodarczych funkcjonujących na obszarach przyrodniczo cennych gospodarstwa rolne stanowią stały, naturalny element środowiska przyrodniczego, a sposób ich gospodarowania ma zasadniczy wpływ na jakość środowiska przyrodniczego i bogactwo przyrody całego kraju.

Regionem na przykładzie którego szerzej można spojrzeć na to zagadnienie jest powiat bieszczadzki położony w południowo-wschodniej części województwa podkarpackiego², cechujący się wysokim udziałem obszarów prawnie chronionych (w 2003 r., wyniosła ona 193372,4 ha, co stanowiło 98% ogólnej powierzchni powiatu).

---

¹ Przykładem takich konfliktów są między innymi protesty społeczne w związku z poszerzeniem Białowieskiego Parku Narodowego, konflikty ludności zamieszkałej na terenie Wigierskiego Parku Narodowego czy też Tatrzańskiego Parku Narodowego. W ostatnim czasie głośny konflikt wystąpił pomiędzy samorządem gminy Czarna w powiecie bieszczadzki, a wojewódzkim konserwatorem przyrody, w kwestii zmiany granic Parku Krajobrazowego Doliny Sanu, zob., „Nowiny” z dnia 20 lutego 2002 r., nr 36(15682) i z 26 lutego 2002 r., nr 40(15686).

² Powiat bieszczadzki z dniem 1 stycznia 2002 r. został podzielony na dwa mniejsze powiaty: leski i ustrzycki. Analiza danych zaprezentowana w pracy dotyczy okresu funkcjonowania powiatu w jego pierwotnym kształcie.

Podstawowym źródłem danych dotyczących zasobów i organizacji gospodarstw rolnych były dane uzyskane z wywiadu przeprowadzonego na przełomie 2001/2002 r. wśród 60 celowo wybranych jednostek funkcyjnych w trzech formach obszarów chronionych powiatu bieszczadzkiego. W każdej formie obszarów chronionych wytypowano równoliczną próbę badawczą.

OGRANICZENIA W GOSPODAROWANIU NA OBSZARACH CHRONIONYCH

W odniesieniu do poszczególnych kategorii obszarów chronionych dopuszczalne są różne formy użytkowania zasobów środowiska przyrodniczego. Zróżnicowanie to wynika z odmiennego rygoru prawnego przypisanego danemu obszarowi. Z największymi ograniczeniami w korzystaniu ze środowiska przyrodniczego mamy do czynienia w rezerwach przyrody i parkach narodowych, a z najmniejszymi na obszarach chronionego krajobrazu. Obszary prawnie chronione ze względu na pełnione funkcje wykluczają takie działalności jak: górnictwo, przemysł ciężki i inne formy działalności gospodarczej uciążliwej dla środowiska. Również gospodarka leśna i rolnictwo podlegają unormowaniom prawnym³.

Najbardziej restrykcyjne przepisy dotyczą parków narodowych i rezerwatów przyrody, znacznie mniejsze ograniczenia dotyczą parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu. W parkach krajobrazowych grunty rolne, leśne i nieruchomości ustawodawca pozostawił w gestii gospodarczego wykorzystania. Natomiast na obszarach chronionego krajobrazu mamy do czynienia z najbardziej liberalnymi przepisami, za wyjątkiem działalności przemysłowej uciążliwej dla środowiska i inwestycji szkodliwych dla środowiska oraz inwestycji mogących pogorszyć stan środowiska lub trwale naruszyć walory krajobrazowe [Grzebyk 2003].

CHARAKTERYSTYKA CZYNNIKÓW PRODUKCJI

Na funkcjonowanie i rozwój gospodarstwa rolnego ma wpływ wiele czynników. Są to z jednej strony elementy tkwiące w otoczeniu, stanowiące o możliwości wyboru, a więc określające dostępność środków i technologii. Należą do nich też warunki ekonomiczne i przyrodnicze. Z drugiej strony są to zasoby własne przedsiębiorstwa, ich jakość, zaangażowanie i poziom wykorzystania [Klepacki 1997].

---

³Listę ograniczeń i zakazów określa znowelizowana ustawa o ochronie przyrody z 7 grudnia 2000 r., Dz. U. Nr 3, poz. 21, art. 23a i art. 26a .

Czynnik ziemi, ze względu na swe szczególne cechy jako środka produkcji w rolnictwie, uważany jest za najmniej zmienny wśród podstawowych czynników produkcji. Zasobność w ten składnik majątku gospodarstwa wyznacza zazwyczaj możliwości produkcyjne jednostki. W sytuacji występowania niskiej jakości ziemi, a z taką mamy do czynienia na analizowanym obszarze, gospodarstwa mogą wyrównywać to ograniczenie jedynie ekstensywnym gospodarowaniem na większej powierzchni.

W badanej zbiorowości gospodarstw rolnych zlokalizowanych na obszarach prawnie chronionych powiatu bieszczadzkiego, średnia powierzchnia gospodarstwa wyniosła 26,7 ha i była o 20,9 ha większa od średniej dla powiatu (tab. 1). W powierzchni ogólnej dominowały użytki rolne (71,1%), z czego największy ich udział wystąpił na obszarach chronionego krajobrazu (81,9%).

W analizowanych gospodarstwach wyraźnie dał się zauważyć duży udział lasów, stanowiły one 16,0% powierzchni ogólnej. W 76,7% jednostek występowała powierzchnia leśna (średnio powyżej 5,0 ha). Ponad 23% gospodarstw dzierżawiło ziemię, z czego najwięcej (50,0%) na obszarze chronionego krajobrazu.

Analiza gospodarstw rolnych prowadzących produkcję rolniczą na obszarach prawnie chronionych dotyczyła również informacji na temat odłogowania gruntów. Problem ten podnoszony jest od pewnego czasu, gdyż okazuje się, że prawie co piąty hektar gruntów ornych w naszym kraju leży odłogiem⁴.

Zjawisko to charakterystyczne jest również w rejonach z małymi gospodarstwami, jakim jest m.in. województwo podkarpackie. W regionie tym wiele osób utraciło pracę i wydawać by się mogło, że wzrosnie ich zainteresowanie rolnictwem. Tymczasem w warunkach wysokiego bezrobocia odsetek odłogów wzrasta [Klepacki, Gołębiowska 2003].

Tabela 1. Gospodarowanie ziemią w badanych gospodarstwach w poszczególnych formach obszarów prawnie chronionych powiatu bieszczadzkiego

Wyszczególnienie	Otulina parku narodowego	Park krajobrazowy	Obszar chronionego krajobrazu	Średnio
Średnia powierzchnia	23,7	24,7	31,9	26,7

⁴ W 2002 r. według szacunków GUS w gospodarstwach rolnych wzrastała powierzchnia odłogów i ugorów (w 2001 r. odnotowano 1,3 mln ha, natomiast w 2002 r. – 2,6 mln ha). Z danych GUS wynika ponadto, że najwięcej ugorów i odłogów było w gospodarstwach indywidualnych. Ich powierzchnia zwiększyła się z 27 tys. ha w 1990 r. do 430 tys. ha w 1995 r., 814 tys. ha w 2001 r. oraz o ponad 2 mln ha w 2002 r. Zob. „Gazeta Prawna” nr 230(835) z 28 listopada 2002 r., s. 1.

gospodarstwa (w ha)				
Średnia powierzchnia przeliczeniowa (w ha)	4,4	5,6	10,4	6,5
Udział powierzchni UR w powierzchni ogólnej (w %)	70,6	85,7	85,1	80,5
Udział gospodarstw z lasami (w %)	55,0	80,0	95,0	76,7
Gospodarstwa dzierżawiące ziemię (w % ogółu)	20,0	-	50,0	23,3
Gospodarstwa odłogujące ziemię (w % ogółu)	25,0	35,0	-	20,0

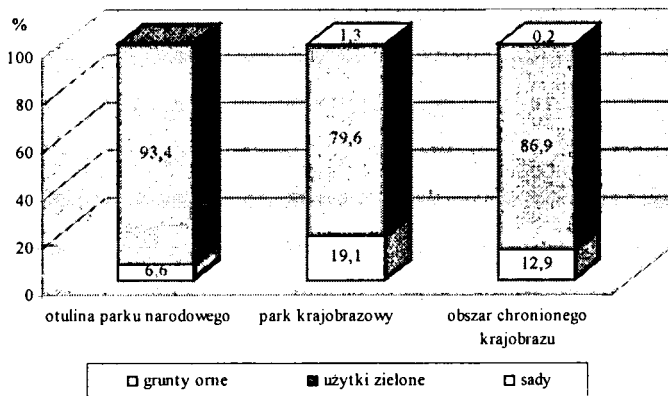
Źródło: Obliczenia własne na podstawie badań.

W analizowanym przypadku 20,0% ogółu badanej populacji odłogowało ziemię, z czego największy udział stanowiły gospodarstwa zlokalizowane na obszarze parku krajobrazowego i otuliny parku narodowego. Zjawisko odłogowania nie wystąpiło natomiast na obszarze chronionego krajobrazu, co może być związane z faktem, iż gospodarstwa te zamiast odłogować ziemię przeznaczają ją pod zalesienia (na obszarze chronionego krajobrazu 95,0% badanych gospodarstw posiadało powierzchnię leśną). Fakt ten ma szczególne znaczenie dla korekty przebiegu granicy rolno-leśnej w górach, zabudowanej poprzednio przez „głód ziemi”, na co wskazywał Zabierowski [1993].

Ważnym elementem użytkowania tych obszarów jest struktura użytków rolnych.

W analizowanych gospodarstwach, w strukturze użytków rolnych dominowały użytki zielone, z czego największy ich udział wystąpił w gospodarstwach rolnych w otulinie parku narodowego, a najniższy w parku krajobrazowym (rys. 1).

Rysunek 1. Struktura użytków rolnych w badanych gospodarstwach

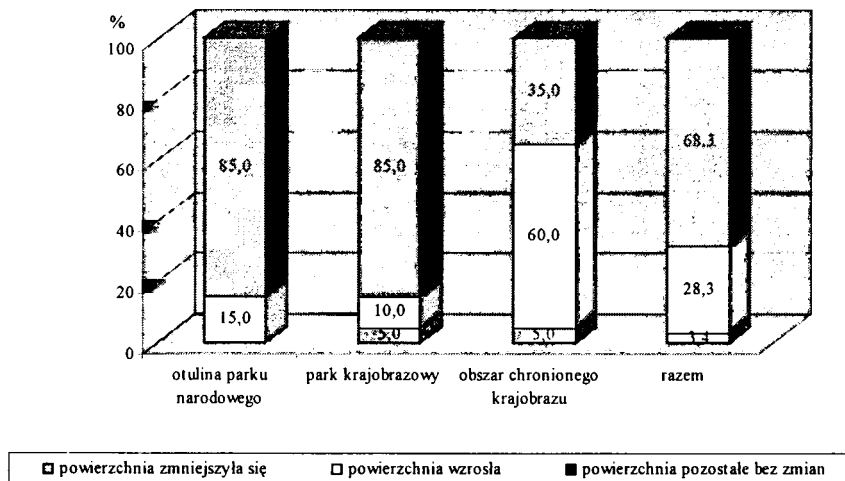

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań.

Duży udział trwałych użytków zielonych w UR wynika przede wszystkim z niskiej jakości gleb oraz ukształtowania analizowanego terenu. Niewielki udział gruntów ornych w strukturze użytków rolnych jest pozytywnym zjawiskiem, mającym swoje uzasadnienie w sposobie użytkowania tych terenów. Zmiany zasobów ziemi w latach 1998-2001 w badanych gospodarstwach przedstawiono na rysunku 2.

Wśród badanych gospodarstw rolnych, aż 68,3% nie dokonało zmian w powierzchni swojego gospodarstwa. Natomiast na zmianę zdecydowało się 31,7%, z czego 28,3% powiększyło powierzchnię, a 3,4% ją zmniejszyło. Jednak w poszczególnych formach obszarów chronionych zaobserwowano duże różnice. Powiększaniem powierzchni swojego gospodarstwa nie byli zainteresowani właściciele gospodarstw prowadzący produkcję rolniczą w otulinie parku narodowego i w parku krajobrazowym. Najbardziej aktywni w powiększaniu swojego gospodarstwa byli rolnicy gospodarujący na obszarze chronionego krajobrazu.

Rysunek 2. Zmiany zasobów ziemi w latach 1998-2001

Źródło: Jak do rysunku 1.

Czynnik pracy, stanowiący osobowy czynnik produkcji, odgrywa szczególną rolę w produkcji rolniczej, choć możliwość sterowania procesami produkcyjnymi przez człowieka są tu ograniczone, gdyż jego funkcja zazwyczaj sprowadza się do dbałości o optymalne relacje między podstawowymi czynnikami produkcji, przy wykorzystaniu istniejących możliwości w zakresie substytucji, komplementarności i konkurencyjności między nimi [Zabierowski 1995].

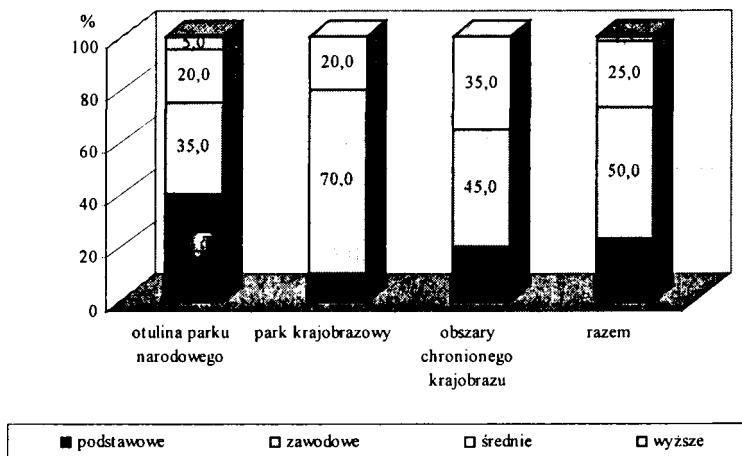
Produkcja rolnicza jest działalnością gospodarczą, która na obszarach przyrodniczo cennych najwyraźniej utożsamia związki z naturą. Warunkiem skutecznej realizacji funkcji ochronnej w poszczególnych formach obszarów chronionych jest uzyskanie optymalnej zbieżności interesów instytucji ochrony środowiska z interesami mieszkańców żyjących na tych terenach, którzy w większości zajmują się produkcją rolniczą. Istnienie i funkcjonowanie obszaru prawnie chronionego, którego głównym zadaniem jest ochrona wartości przyrodniczych tych terenów, będzie możliwe tylko wówczas, gdy ludność tam mieszkająca będzie miała możliwość rozwoju lub przynajmniej utrzymania swoich dochodów.

Wśród właścicieli gospodarstw rolnych funkcjonujących na obszarach chronionych dominowali mężczyźni (71,7% ogółu badanych), kobiety – właściciele gospodarstw stanowiły 28,3%. Najlicniejszą grupę stanowili rolnicy w wieku 45-55 lat (41,8%), jednak w poszczególnych formach obszarów prawnie chronionych odnotowano różnice. W otulinie parku narodowego największy był udział rolników w wieku 45-55 lat (30%), jak

i powyżej 55 lat (30%), w parku krajobrazowym 65% badanych stanowili rolnicy w wieku 45-55 lat, natomiast na obszarze chronionego krajobrazu dominowali młodzi rolnicy, od 35 do 45 lat (55%).

Charakteryzując czynnik pracy uwzględniono również wykształcenie, które obok wieku stanowi jakościową stronę zasobów siły roboczej. Na obszarach prawnie chronionych powiatu bieszczadzkiego największy udział stanowili rolnicy z wykształceniem zasadniczym (50%). Jednak już w poszczególnych formach obszarów chronionych zaobserwowano w tym względzie różnice (rys. 3). W otulinie parku narodowego największy był udział rolników z wykształceniem podstawowym (40%), a w parku krajobrazowym z zasadniczym (70%). Natomiast na obszarze chronionego krajobrazu dużą grupę stanowili rolnicy z wykształceniem średnim (35%). Uwzględniając skalę punktową zaproponowaną przez Kotalę [1998]⁵ wykazano, iż właściciele tych gospodarstw charakteryzowali się lepszym praktycznym poziomem wykształcenia oraz praktyką - 11,2 punktów wobec średniej wynoszącej 7,0 punktów dla ogółu badanych gospodarstw rolnych zlokalizowanych na obszarach prawnie chronionych.

Rysunek 3. Struktura wykształcenia badanych rolników

Źródło: Jak do rysunku 1.

W odniesieniu do obszaru chronionego krajobrazu znajduje potwierdzenie podkreślana przez Klepackiego [1997] prawidłowość, zgodnie z

⁵ Zob. Kotala A., 1998: *Problemy i perspektywy przebudowy wsi i rolnictwa w Małopolsce*, Zeszyty Naukowe AR w Krakowie, Rozprawy, z. 241, s. 80-82 (skala ocen: podstawowe – 7 pkt, zasadnicze zawodowe – 10, średnie – 15, wyższe – 20 pkt).

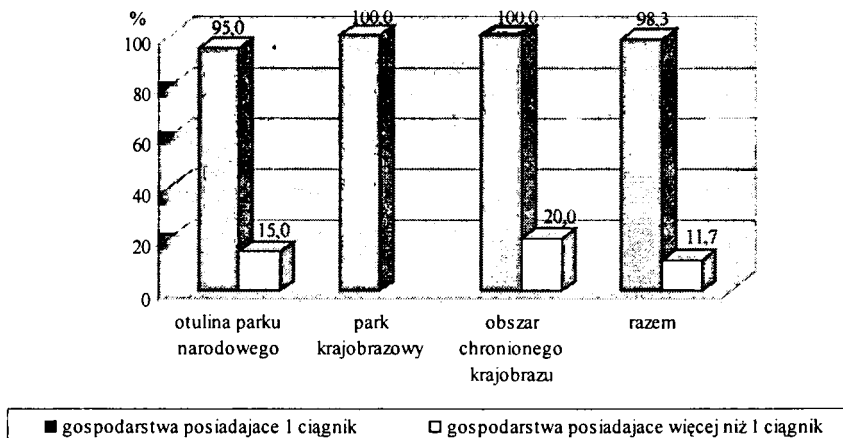

którą młodzi producenci legitymują się zazwyczaj korzystniejszym poziomem wykształcenia, co jest charakterystyczne nie tylko w rolnictwie, ale w całej gospodarce. Poziom wykształcenia jako jedna z podstawowych cech przesądzających o jakości siły roboczej, ma ogromne znaczenie dla rozwoju przedsiębiorczości na obszarach prawnie chronionych powiatu bieszczadzkiego, gdyż słabe wykształcenie mieszkańców stanowi barierę ograniczającą możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego tych obszarów. Gminy wyróżniające się pod względem poziomu wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców, mają znacznie większe szanse na pozyskanie inwestorów oraz tworzenie pozarolniczych działalności produkcyjnych i usługowych.

Zasoby pracy są ściśle powiązane z zasobami kapitału, które często wyznaczają możliwości poprawy struktury obszarowej, dzięki lepszemu zmechanizowaniu gospodarstw. Ponadto, wyposażenie w środki trwałe i obrotowe w coraz większym stopniu decyduje o potencjale gospodarstw [Klepaczki 1997].

Badane gospodarstwa na obszarach prawnie chronionych powiatu bieszczadzkiego można uznać za dobrze zmechanizowane. W 2001 r. wszystkie posiadały własną siłę pociągową w postaci ciągnika, zaś 15% badanych gospodarstw w otulinie parku narodowego i 20% na obszarze chronionego krajobrazu posiadało więcej niż 1 ciągnik (rys. 4). Duży udział w zasobach siły pociągowej stanowiły konie, co może wiązać się z faktem, iż rolnictwo górskie, ze względu na swoją specyfikę pozostaje w większym stopniu przy tradycyjnych technikach produkcji.

Rysunek 4. Wyposażenie gospodarstw w siłę pociągową

Źródło: Jak do rysunku 1.

Największe zasoby siły pociągowej w 2001 r. posiadały gospodarstwa zlokalizowane w parku krajobrazowym i na obszarze chronionego krajobrazu. Zdaniem Szemberg [1999] przejście gospodarstw na mechaniczną siłę pociagową określa miejsce i dostęp do rynku oraz zapewnia osiągnięcie dostatecznego poziomu dochodu rodziny. Trzeba jednak dodać, iż w tych dwóch przypadkach form obszarów prawnie chronionych mamy do czynienia z największym udziałem powierzchni użytków rolnych przypadających na 1 ciągnik. Dodatkowo na obszarach chronionego krajobrazu występowały gospodarstwa (20%), które posiadały więcej niż 1 ciągnik. W celu lepszego zobrazowania zasobności badanych gospodarstw w maszyny produkcyjne, przyjęto kryterium zaproponowane przez Szemberg⁶.

Wśród wszystkich badanych gospodarstw zlokalizowanych na obszarach prawnie chronionych powiatu bieszczadzkiego, dobrze umaszynowane były gospodarstwa na obszarze chronionego krajobrazu (posiadały one więcej niż 10 maszyn) i średnio umaszynowane na obszarze parku krajobrazowego (więcej niż 7 maszyn) i otulinie parku narodowego (więcej niż 6 maszyn).

W badaniach zwrócono również uwagę na sprzęt wykorzystywany w gospodarstwie. Analogicznie jak w przypadku ciągników, najlepiej wyposażone były gospodarstwa zlokalizowane na obszarze chronionego krajobrazu (80% jednostek posiadało chłodziarki do mleka, 85% dojarki do udoju mechanicznego, 45% pompy nawadniające). Najslabiej wyposażone w ten sprzęt były gospodarstwa na terenie otuliny parku narodowego. Badania wykazały ponadto, iż na terenie parku krajobrazowego i obszarze chronionego krajobrazu rolnicy prowadzący produkcję rolniczą byli lepiej przygotowani do produkcji, dysponowali specjalistycznymi budynkami (90% prowadzących produkcję bydła mlecznego posiadało obory).

Istotnym elementem przy analizie zasobów i organizacji gospodarstw rolnych na obszarach chronionych były produkcyjne plany właścicieli. Spośród 60 przebadanych rolników zaledwie 20% zamierzało rozszerzyć skalę produkcji rolniczej, a 76,7% chciało zachować dotychczasowy jej profil. W otulinie parku narodowego wystąpiła grupa rolników chcących ograniczyć produkcję ze względu na jej nieopłacalność, ale również grupa rolników chętnych zmienić profil na produkcję ekologiczną. Ci ostatni dostrzegali możliwości funkcjonowania gospodarstwa rolnego w oparciu o produkcję ekologiczną. Zarówno w otulinie parku narodowego, jak i w

---

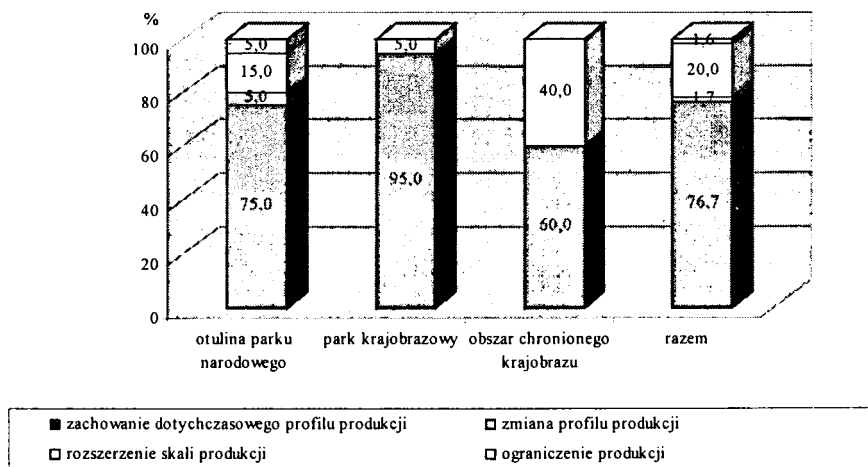
⁶ Autorka wyodrębniła następujące grupy gospodarstw: gospodarstwo dobrze umaszynowane posiada 10 lub więcej maszyn, średnio umaszynowane 5 –9, a słabo umaszynowane 4 lub mniej.

parku krajobrazowym rolnicy zajęli postawę wyczekującą, najbardziej aktywni wśród rolników byli właściciele prowadzący produkcję rolniczą na obszarze chronionego krajobrazu.

Dobrym wskaźnikiem oceny sytuacji gospodarczej przez rolników i ich zamierzeń na przyszłość mogą być zmiany w zasobach produkcyjnych. Zakupy ziemi czy inwestycje w budynki i maszyny rolnicze świadczą o chęci dalszego gospodarowania w rolnictwie, i to zamiarach popartych możliwościami ekonomicznymi gospodarstw. Z kolei sprzedaż ziemi, brak inwestycji i ujemna akumulacja świadczyć mogą bądź o braku zainteresowania rozwojem gospodarstwa, bądź też o jego bardzo trudnej sytuacji ekonomicznej. W obu przypadkach jest to oznaka stagnacji lub nawet tendencji do upadku gospodarstw [Klepacki 1997].

Badane gospodarstwa wykazywały postawy zachowawcze w stosunku do wielkości posiadanych zasobów produkcyjnych (rys. 5).

Rysunek 5. Zamierzenia produkcyjne rolników

Źródło: Jak do rysunku 1.

Wystąpiło niewielkie zainteresowanie zmianą zasobów ziemi, co może oznaczać zachowanie w przyszłości istniejącej struktury obszarowej. Najwięcej gospodarstw chcących zwiększyć swą powierzchnię wystąpiło na obszarze chronionego krajobrazu. Natomiast rolnicy prowadzący gospodarstwa na obszarze otuliny parku narodowego i parku krajobrazowego nie byli zainteresowani powiększaniem swych gospodarstw.

Podobna sytuacja wystąpiła w odniesieniu do zamierzeń związanych z zakupem sprzętu rolniczego. Zainteresowanie rolników zakupem wzra-

stało w dwóch ostatnich formach obszarów chronionych, najmniej restrykcyjnych.

Połowa wśród badanych gospodarstw na obszarze chronionego krajobrazu przewidywała zwiększenie parku maszynowego własnego gospodarstwa, w szczególności chodziło o zakup takich maszyn jak: zestaw do sianokoszonki, prasy, chłodziarki do mleka i kosiarki. Największe jednak zmiany w grupie gospodarstw prowadzących produkcję rolniczą na obszarach chronionego krajobrazu dotyczyły zwiększenia stada produkcyjnego. W dużej mierze dotyczyło to zakupu bydła mlecznego i owiec (tab. 2).

Tabela 2. Zamierzenia dotyczące zmian w zasobach produkcyjnych gospodarstw rolnych do 2003 r.

Rodzaj i kierunki zmian	Udział rolników zamierzających dokonać zmiany według formy obszaru prawnie chronionego [%]			
	otulina parku narodowego	park krajobrazowy	obszar chronionego krajobrazu	razem
Ziemia :				
zwiększenie	15,0	10,0	55,0	26,7
zmniejszenie	0,0	5,0	5,0	3,3
bez zmian	85,0	85,0	40,0	70,0
Budynki:				
remonty	20,0	10,0	20,0	16,7
budowa lub rozbudowa	-	-	10,0	83,3
bez zmian	80,0	90,0	70,0	-
Sprzęt mechaniczny:				
zwiększenie	25,0	30,0	50,0	35,0
zmniejszenie	5,0	0,0	0,0	1,7
bez zmian	70,0	70,0	50,0	63,3
Zwierzęta:				
zwiększenie	20,0	45,0	75,0	46,7
zmniejszenie	40,0	25,0	20,0	28,3
bez zmian	40,0	30,0	5,0	25,0

Zródło: Jak do tabeli 1.

Zamierzenia dotyczące zmian w zasobach produkcyjnych analizowanych gospodarstw wiążą się z ogromnymi kosztami, a możliwości sfinansowania ich ze środków własnych gospodarstw są raczej ograniczone. Dlatego też jedynym wyjściem jest skorzystanie z zewnętrznych źródeł finansowania poprzez zaciąganie kredytów. Zapytano zatem wszystkich właścicieli gospodarstw, czy byłoby skłonni skorzystać z kredytów (tab. 3).

Tabela 3. Opinie rolników dotyczące kredytów

Opinie rolników	Udział odpowiedzi rolników gospodarujących na obszarach prawnie chronionych [%]			
	otulina parku narodowego	Park krajo- obrazowy	obszar chro- nionego krajo- brazu	razem
Chciałbym skorzy- stać z kredytu:				
Nie	70,0	85,0	55,0	70,0
Tak	30,0	15,0	45,0	30,0
- obrotowego	5,0	10,0	10,0	8,3
- inwestycyjnego	20,0	5,0	20,0	15,0
- na rozwój działal- ności gospodarczej	5,0	-	15,0	6,7

Źródło: Jak do tabeli 1.

Największe zainteresowanie kredytami wystąpiło wśród właścicieli gospodarstw prowadzących produkcję rolniczą na obszarze chronionego krajobrazu, co może być skorelowane z wiekiem, gdyż to właśnie w tej formie obszarów prawnie chronionych najliczniejszą grupę stanowili młodzi rolnicy⁷.

Małe zainteresowanie kredytami wykazywali natomiast rolnicy gospodarujący w parku krajobrazowym i na terenie otuliny parku narodowego. Rolnicy prowadzący produkcję rolniczą na obszarze chronionego krajobrazu byli bardziej zainteresowani rozwojem własnego gospodarstwa i jego unowocześnianiem, aniżeli rolnicy na pozostałych obszarach chronionych. Dodatkowo wykazywali się większą aktywnością wyrażającą się chęcią zdobywania zewnętrznych źródeł finansowych na inwestycje we własnym gospodarstwie. Może to mieć związek z korzystniejszymi uwa-

⁷ Zdaniem Żurawskiego i Józwiaka [1998] popyt na kredyty sprzężony jest z gotowością rolnika do podjęcia ryzyka, co z kolei jest atrybutem jednostek ekonomicznie silniejszych i przedsiębiorczych. Na zjawisko zróżnicowanego zainteresowania kredytami w gospodarstwach rolnych zwrócił również uwagę Wiatrak stwierdzając, że bardziej skłonni do korzystania z kredytów byli rolnicy z województw, w których były większe możliwości dochodowe (większe obszarowo gospodarstwa, wyższy poziom kultury rolnej i lepsze zagospodarowanie gospodarstw), a jednocześnie rolnicy zgłaszali w nich większe potrzeby inwestowania i utrzymania posiadanych środków produkcji. Aktywność rolników z tym zakresie malała w województwach, w których gospodarstwa były obszarowo mniejsze i o dużym nasileniu pracy poza nim. Zob. *Produkcyjne i konsumpcyjne zachowania gospodarstw wiejskich w okresie przemian systemowych*, 1996 r. Wyd. UW Warszawa, s.110. Potwierdzają to również badania Spychalskiego [2003], który podaje, że w 2000 r. woj. podkarpackie uzyskało mniej kredytów preferencyjnych ogółem (25,8 mln zł, przy np. wielkopolskim 233,7 mln zł), jak i na 1 ha UR.

runkowaniami przyrodniczymi dla produkcji rolniczej na tym obszarze, z wiekiem rolników przedkładającym się na większą skłonność do ryzyka i aktywną postawą, jak również występowaniem formy obszaru prawnie chronionego o mniejszych ograniczeniach prawnych.

PODSUMOWANIE

Gospodarstwa rolne funkcjonujące na obszarach prawnie chronionych powiatu bieszczadzkiego charakteryzowały się większą powierzchnią aniżeli średnia dla województwa podkarpackiego, co ma związek z uwarunkowaniami przyrodniczymi tego terenu. Właścicielami gospodarstw były osoby w średnim wieku, głównie mężczyźni, posiadający najczęściej wykształcenie zasadnicze. W poszczególnych formach obszarów prawnie chronionych profil rolnika był inny. W otulinie parku narodowego rolnicy prezentowali raczej postawy zachowawcze, wyczekujące i w małym stopniu wiąźali oni przyszłość z rolnictwem. Właściciele gospodarstw rolnych na terenie parku krajobrazowego, mimo że wykazywali się korzystniejszym poziomem wykształcenia, to jednak nie byli zainteresowani powiększaniem skali produkcji swoich gospodarstw, wręcz przeciwnie w największym odsetku, w porównaniu do pozostałych gospodarstw, pozostawiali ziemię odłogiem. Natomiast największą aktywnością w prowadzeniu gospodarstwa rolnego wykazywali się właściciele gospodarstw na obszarach chronionego krajobrazu. Rolnicy ci byli bardziej zainteresowani powiększaniem powierzchni gospodarstw, zwiększaniem parku maszynowego, jak również jego unowocześnianiem. Dodatkowo wykazywali się większą aktywnością, wyrażającą się chęcią zdobywania środków z zewnętrznych źródeł finansowych na inwestycje w gospodarstwie.

LITERATURA

- „Gazeta Prawna” 2002 nr 230(835), *Więcej ugorów*, s. 1.
- Grzebyk B., 2003: *Szanse i ograniczenia rozwoju przedsiębiorczości na obszarach prawnie chronionych (na przykładzie gminy Baligród)*, [w:] Czudec A., (red.) *Regionalne uwarunkowania ekonomicznego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich* tom 2. Wyd. Uniwersytet Rzeszowski, s. 296-306.
- Klepaczki B., Gołębiewska B., 2003: *Regionalne zróżnicowanie efektywności wykorzystania nakładów i zasobów w rolnictwie* [w:] *Regionalne uwarunkowania ekonomicznego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich* tom 1. Wyd. Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów, s. 13-22.

Klepcki B., 1998: *Czynniki warunkujące rozwój przedsiębiorstw agrobiznesu* [w:] *Ekonomika i organizacja produkcji rolniczej*, Zeszyty Naukowe AR w Krakowie, zeszyt nr 52, s. 17.

“Nowiny” 28-30 marca 2003 r., s. 2.

Spychalski G., 2003: *Analysis of polish farmers investment activity supported by public funds*. “Acta Scientiarum Polonarum”, „Oeconomia”, nr 2, s. 107-115.

Żurawski W., Józwiak W., 1998: *Ekonomiczno-finansowa analiza sytuacji gospodarstw indywidualnych, które w 1995 roku zaciągnęły kredyt dla młodych rolników*. IERiGŻ, Warszawa, s. 24.